

Ք Ր Տ Ա Կ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Իհսակը Զորեգաբբի օրերը պիտի հրահարակուի :
 Բաժնորդագրութեան տեղն է Ակոբեան-Սան Վերի
 յարկ քիւ 5.

Տարեկան գին երեք Մէնիս ՂԵ. 60
 Վեցամսեայ մէկուկէս » » 50
 Հասը փր. 30

Ա. ՏԱՐԻ

1870 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30

ԹԻԻ 29

ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ուսման կամ նոր նոր գաղափարներ ստանալու աղբիւրները բազում են, որոց նախնականներէն մին է ընթերցմունքը : Իրաւ իւրոյ ալ մարդ կրնայ շատ բան սովորիլ և կը սովորի, բայց գրաւորականին մարդկային մտքին վրայ ըրած տպաւորութիւնքը՝ բարբառը անհնար է որ ընէ : Այլոց գաղափարներուն ներքին զօրութեանը թափանցելու համար պէտք էր անոնց մէկ կենդանի նկարը ունենալ աչքերնուս առջեւը, որպէս զի կարենայինք յառեալ աչօք և ուշի ուշով նկատողութիւն ու գիտմունք ընել անոնց ամէն մէկ մասերուն վրայ և հասկընալ իրենց բուն միտքը : Գրութիւնը աս բանը կընէ, նա մարդոց վերացեալ տեսութիւնները, տեսական նուրբ և խորասոյզ խորհուրդներն ու գաղափարները կը թանձրացնէ և կը կերպարանաւորէ ու մտքին աչայը առջև կը դնէ : Սակայն ընթերցասիրութիւնը՝ սովորա-

կան կամ հասարակ ընթերցմունքէն աւելի բարձր բան մը իր մէջը կը բովանդակէ, պարզ կարգալ մը չէ, այլ փափաքանօք և անորոժակով կարգալ, կարգացած ժամանակը մասնաւոր հաճութիւն մը զգալ անոր մէջ և չյադենալ ու չճանձրանալ անկէ : Եթէ ներքին է ըտել վերժանութեան սիրահարը լինել, ընթերցասիրութիւնը մարդուս բնական կիրք մը չէ, պէտք է յատուկ մշակել զայն : Գիտութեան և ուսանելու տենչը բնական է, մարդուս բնական կիրք մ'է հետաքրքիր լինել ամէն բան գիտնալու և հասկնալու և ամէն բանի վերահասու ըլլալու, և ընթերցմունքն ալ զինքը իր այս բաղձանքին հասցընելու ամենընտիր միջոց մ'է, սակայն ոչ մէկ ատեն ընթերցասիրութիւնը ինքնին կը գոյանայ նորա օրտին մէջ, եթէ մասնաւոր հոգածութեամբ իր մէջը յատուկ չմշակէ զայն :

Մարդիկ ընդհանրապէս անփոյթ են աս բանին, չեն ջանար և դուն չեն գործեր զայն

ձեռք բերելու, որովհետև անոր կարևորութիւնը չեն դիտեր, անոր օգուտները չեն զգար, համար և զօրութիւն մը չեն իմանար իրենց բարոյական և մտաւորական քիմքին մէջ: Ձմեռուան երկայն գիշերները թուղթ և նարտ խաղալով կանցընեն և նա ալ անյադ հաճութիւնով, բայց երբ ընթերցման գայ, կը ձանձրանան և քուններին կը կոխէ: Թէ որ պէտք ըլլայ խաղին սիրոյն համար ամբողջ գիշերը հաճութեամբ կը լուսցընեն, բայց երբ ընթերցման գայ, ժամ մը անդամ հանգիստին չեն կորսնցըներ, որովհետև անոր մէջ մասնաւոր հաճութիւն մը չեն զգար, մասնաւոր շահախնդրութիւն մը չունին: Շատերուն բերնէն լսուածը սա է, «կարդալը հաց կուտայ մարդուն»: Որպէս թէ հաց չտուող անօգուտ բանին ինչը սիրեմ և ինչին հետամուտ ըլլամ: Յաւալի է ըսել որ աս է մեր ազգին մէջ ընդհանուր և տիրող գաղափարը,

Արդ մենք ալ կըսենք թէ կարդալ չսիրող, կարդալու մէջ մասնաւոր հաճութիւն չլիցացող մարդը, մարդ է որ, թող փորձը խօսի, փորձը պատմէ և պատասխանէ: Այն ազգը կամ այն անհատը որ գիրքը ձեռքը կապրի, կամ ուրիշ խօսքով, գրականութեան մթնոլորտին մէջ կը ընչէ, ուր բարձրացած է, նորա փառքն ու երջանկութիւնը ինչպէս յաջողութեան և յառաջադիմութեան մինչև զենիթը հասած է, այն վիճակը ինչպէս մարդկութեան վրայ ամէն օրհնութիւն բերելու միջոց և սատար եղած է: Իսկ ընդհակառակն այն որ գիրքը գոցեր մէկդի է դրեր և Ալպանիացիին պէս անգիրք կապրի խղճութեան և թշուառութեան որ ծայրն է հասեր:

Ինչ մեծ և երևելի օրհնութիւն մը պիտի ըլլայ ազգերնուս, եթէ ամէն ընտանիք երեկոյեան լուռ և հանդարտ ժամերը օգտակար գրքեր կարդալով անցընելու գեղեցիկ սովորութիւնը որդեգրէ, փոխանակ այն դանկազին

ժամերը միտքը բթացնող վնասակար և հոգեկործան խաղերով վատնելու վատ և եպերելի սովորութեան, որն որ անշուշտ պիտի յաջողի, եթէ խաղաւորութեան տեղ, ընթերցասիրութիւնը մշակենք:

ԱԶԳԻ ՁՈՐՍ ԲԱՅ

Ասկէ քանի մը օր առաջ Քէթէն Պէդէսթէնի դրանը մէջ խոնեալ բազմութեան մը հանդիպեցանք, որք դրսեցի խեղճ հայ մը շրջապատեր և պատմածները յառեալ ու կարեկցելով մտիկ կընէին: Դժբաղդ օտարականին գունաթափ դիմօք և դողդոջուն շրթամբ ըրած պատմութիւնը սա էր. Եէնի ճամլի բակը Հըրեայ մը կենէ խեղճին գէմը՝ ձեռքը Տաճկի լիւայ մը բռնած ու կաղաչէ ասոր որ մարդասիրութիւն մը ընէ իրեն և բարեհաճի սովորական գնով այսինքն 114 դահեկանի աւրել զայն, և հոգ չէ, կըսէ, եթէ մաս մ'ալ պըղինձ տաս, քանզի թէ որ սարաֆին տանիմ վար կը կոտրէ: Ողորմելի հայը կէս մը կարեկցութենէ շարժեալ և կէս մ'ալ քիչ մը պղինձ քըշելու քաւահոյ, կը հաճի խնդիրը կատարել և պատի մը տակ առանձնանալով կը համրէ ստակը, բայց հրեայն՝ պղինձը շատ փախաւի խնդիր մը յարուցանելով, տհաճութիւն մը կը յայտնէ և ոսկին թուղթը պլելով ծոցը կը դնէ, իսկ մարդը ստակները ժողվելուն չմնար, նորէն հաճիլ կը կեղծէ և ստակներն ինքն կառնու և ոսկին ալ ծոցէն թուղթովը կը հանէ շնորհակալութեամբ բարերարին ձեռքը կուտայ, նա ալ վստահաբար առանց վերստին ոսկին վրայ նայելու թուղթովը հանդերձ ծոցը կը դնէ: Սակայն հրեային շտապաւ մը յանկարծ աներեւութանալէն՝ քիչ մը ետքը կասկած կտրթընայ դժբաղդ հայուն սրտին մէջ և հանելով ծոցէն կը տեսնէ որ 114 դահեկան վճարելով առած ոսկին, տասնոց պըղինձ մ'է, հոն վայր

կը կոխէ, բայց բանը բանէն անցեր է, հրեան շունչը մինչեւ Պաղատ ասում է: Պօլսոյ մէջ աչքերդ ոչ թէ չորս այլ տասը բանալու և անանկ չըջագայելու է, եթէ ոչ ծոցիդ ստակին հետ դիտող ժենն անգամ կառնեն:

Աս դէպքը՝ որոյ նմաններ ամէն օր անպակաս են մայրաքաղաքիս փողոցներուն մէջ, այսպէս պարագայիւք պատմեցինք մեր պանդուխտ ազգայնոց իրատական ազդ մը ըրած ըլլալու նպատակաւ, որոնք սովորաբար ուրիշներէն աւելի դիւրութեամբ որս կիյնան այսպիսի նենգամիտ շարագործներուն ձեռքը:

Այս առթիւ սա ալ չմոռնանք նշանակել թէ մեր ազգայիններէն հարիւրին իննուսունը գեոլրագիր կարգալը սովորութիւն չեն ըրած՝ մանաւանդ գաւառներուն մէջ: Քառասուն յիստուն փարա տալ լրագիր մը գնելը ումպէտ ծախք մը կերելի իրենց: Կարծես թէ տուգանք պիտի տան: Բայց լրագիր չկարդալով ըրած նիւթական և բարոյական մեծամեծ կորուստներնին չեն զգար երբէք: Ամէն տարի միլիոններով ոսկի լրագրաց համար մծարող ժողովուրդը մեզնէ շատ անգամ ավելի ոսկին յարգը, բայց փորձով համոզուած է որ, լրագրի գացած ստակը տուգանք չէ երբէք, այլ լիովին կը փոխարինուի:

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ԹԼԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գ.

Երկրագործութիւնը՝ աշխատութեան ամենէ բնական, օգտակար և շահաւէտ ըլլալը արդէն յայտնի է շատերու, թողունք ասի, ու դիտենք թէ աշխարհի մէջ երևելի սեպուած ազգերը ինչ կերպով յառաջադէմ հանդիսացած են, ոչ սպաքէն երկրագործութեամբ, ասոր համար կը յարեմ, ուր որ կը պակսի երկրագործական աշխատութիւն հոն յառաջդիմութիւն չ'կրնար ըլլալ երբէք: Երկրագործու-

թիւնը հեշտագին միջոց մ'է հարստանալու, առուտուրը օրինելու և վերջապէս քաղաքակրթութիւն: Աչքերնուս առջև առնենք անգամ մը Ամերիկէն և ասոր նման բիւրաւոր երկիրներ որոնց այսպիսի խեղճ վիճակի ենթակայ ըլլալուն բուն պատճառները մին մշակութեան և երկրագործութեան երեսի վրայ ձգուած ըլլալն է, ու ուշադիր հայուածք մ'ալ Եւրոպայի ու Ամերիկայի վրայ ձգենք, ինչ անհուն տարբերութիւն զոր կը տեսնենք առանց մանրապէս մ'իսկ տատամսելու, հոն պիտի տեսնենք երկրագործութիւնը և մշակութիւնը ծաղկեցնելու անյադ իղձ մը որուն արդիւնքն է վաճառակաւնութեան և արհեստագիտութեան օր ընդ օրի ծաւալումը և կատարելագործումը, կեանքի անդորրութիւնը և ժողովրդային բարեւալութիւնը:

Երկրագործութեան մէջ ամենէ զգալի կէտը աշխատութիւնն է, աշխատութիւնն է որ արդիւնք յառաջ կը բերէ և արդիւնքը առուտուր, ուստի մտածենք թէ ինչ է առուտուրը:

— Ընկերական ընդհանուր յարաբերութիւն մը որ ժողովուրդները իրարու հետ կը կապէ և իրենց մէջ գտնուած արհեստները փոխանակուելով կատարելութիւն կառնուն, ու նիւթականի գալով ժողովուրդները կը հարստանան, հարստութիւնը պէտքերը կը սկսի շատցընել ասկէ զատ անոր միջոցաւ արտադրուած օգտակարութիւնը ընթերցողի կը թողում զգալ:

Դժբաղդաբար մեր ազգի մէջ երկրագործութիւնը իղձը գրեթէ բոլորովին մարած է, միթէ մենք հող երկիր հունաւայն չունինք, ասոնց ամենէ շատը ամենէ զօրաւորը ունեցած ենք և ունինք, բայց ամսոս որ իրենց պայմաններու համեմատ չենք գործածած:

Մենք անանկ երկրի մէջ կը բնակինք, ինչպէս որ շատ մը Եւրոպացի ճամբորդներ ըսած են, որուն նմանը չիկայ:

Փոքր Ասիան, առատութեան մասին, բնու-

Թեան գրախտաւայրն է, թէ որ մեր երկրի ժողովուրդը ինքզինքը երկրագործութեան նուիրելու ըլլայ առանց վարանելու կըսեմ թէ խիստ մեծ օգուտներ կրնայ քաղել և իր վիճակին բարւոքման շարժառիթ կրնայ ըլլալ:

Աւաղ՝ մեզ պիտի ըսուի թէ հոս (մեր կրկրի մէջ) ոչ կրօնքի ոչ կեանքի և ոչ իսկ պատուոյ ապահովութիւն կայ ուր կը ֆնայ այնպիսի միջոցի մը ձեռնարկել որ հարստութիւն կարտադրէ, իրօք այդ երկիրներու մէջ ապահովութիւն չկայ, պատճառը վաճառականութիւն չըլլալը ու երկիրը խոպան մնացած ըլլալն է, կառավարութիւնը աւելի իր հոգը և խնամքը անպակաս կը գործադրէ այն քաղաքներու վրայ որք ապագայի մէջ իր հաստատութիւնը կ'ենթադրեն, — Դեղեցիկը բարին ու օգտակարը կը սիրուի, կըսէ Ֆրանքլին, իսկ տգեղը չարը ու անպէտք գահալէժ կը գամահրուի: Թող որ անգամ մը Փոքր Ասեա գտնուող ժողովուրդը բոլոր սրտով արհեստներու երկրագործութեան ու մշակութեան ետեւէ ըլլան ու կազմուի անանկ բնկերութիւններ որ Եւրոպայէ գործիքներ բերել տան այդ աշխատութեանց համար ու ամէն ջան ի գործ դնեն այն ատեն կըսեմ ոչ ամարդի քիւրտ մը ոչ հաճի աղա՛ մը ոչ պօղոս մը և ոչ իսկ հարստահարիչ մը զիրենք թալլել պիտի նկրտի, վասն զի երբ կառավարութիւնը կը տեսնէ թէ իր ժողովուրդը բոլոր տարին ինքզինքը աշխատութեան տուած կը ջանայ կը տատի ու կը աքնէ յառաջագէմ քոյլ մ'առնելու, խիստ օրէնքներ պիտի հաստատէ ամարդիին, քիւրտին, հաճի աղային, պօղոսին և հարստահարչին դէմ որպէս զի հասարակաց աշխատութեամբ վատուած իրաւունքը արդարօրէն պաշտպանուի:

Զմիւռնիա 18 Սեպտ. 1870

ՌՈՏՈՍՒՂՈՅ

Այս քաղաքին հայաբնակ թաղը գիւրքին ընդարձակութեանը պատճառաւ երկու մասերու բաժանեալ է, որոց մին քաղքին արեւելեան կողմը կէջնայ և միւսը արեւմտեան: Այս երկու թաղերուն մէջ մէյմէկ ազգային ընթերցարաններ հաստատուած են: Արեւմտեան թաղի ընթերցարանը՝ ուր Աղգայնոց մեծագոյն մասը կը բնակի, վահանեան ընկերութիւնը հաստատեց, որոյ կը ցաւիմք ըսելու որ այժմ միայն անունը մնացած է: Ընկերութիւնը խիստ գեղեցիկ և փառաւոր շէնք մը ունի պարզ և վայելելի գիւրքով որ իբր ընթերցարան կառուցեալ է: Սա ունի 400-500 իշտի գիւրքեր և տետրակներ և աշխուրհացոյց տախտակներ, ամէն շաբթու կուգան Մատիւ, Մանգումէ և Մամուլ, և հատ մ'ալ Դիտակ Շաբաթաթերթէն կտրուի: Բայց մէկ ցաւալի և հակառակ դրոյ մը կայ որ վասն օգուտի պարտական ենք դիտողութեան ներքեւ առնել: Ընթերցարանը՝ միանգամայն ըմպելեաց տուն և խաղարան ալ է: Հոն կը ծախուի ամէն տեսակ ոգեղէն լոմպելիք և կը խաղցուի ամէն տեսակ խաղ: Ընկերութիւնը ի սկզբան շատ յաջող և յառաջագէմ գիւրք ունէր: Անդամները՝ որ ըստ մեծի մասին երիտասարդք էին, խիստ ջերմ և եռանդուն էին, բայց երթալով պաղեցան և հիմա գրեթէ բոլորովին պաղած են: Հիմա թաղական Խորհուրդը կը հսկէ ընկերութեան մնացած անունն ու նիւթական մասը: Մօտերըս միւս աջսինքն խաչի թաղին մէջ ալ հաստատուեցաւ ճիշդ միւսին նման ընթերցարան մը, որ միշտ միւսին հետ համաքայլ կընթանայ: Երիտասարդութեան անփորձ սրտին մէջ ընթերցասիրութեան հետ խաղասիրութեան տենչն ալ կը մշակէ հանդերձ գինեմսրութեան սկզբնական քայլերն առնելու սաղար լինելով:

Աւետարանական Հայերն ալ ունին ընթերցարան մը արեւմտեան թաղի Աղօթարանուն

մէջ, ուր ոչ ըմպելիք կայ և ոչ խաղ, այլ միայն
պաղ ջուր, քանզի ընկերութիւնը լաւ համո-
զուած է որ աս բաները ժողովրդեան մանա-
ւանդ երիտասարդաց, մտաւոր և բարոյական
յառաջադիմութեանը նպաստ չըլլալէ ի դատ
շատ մեծ ալ արդեւք են: Վասն որոյ չուզէր
պահել և տածել իր մէջը այնպիսի բաներ որ
իր թո՛ւն նպաստակը խախտեցէ ուրիշ բանի չեն
ծառայէր:

Իցէ թէ ընկերութիւնք արթուն հսկողու-
թեամբ շանադիր լինէին իրենց բուն նպատա-
կէն չխախտիլ և ուղղակի անոր ծառայել: Կը
մտաւորէր Վահանեան ընկերութիւնը վերա-
կանգնի և իր սկզբնական շերտ վիճակը առնու:

1870 Յուլիս 15/25.

Ինչպէս որ թուականէն կը հասկցուի, աս
նամակին ձեռքերնիս դարձ բաւական առէն ե-
ղածէ: Բայց ինչպէս եղեր մոռցուներ է: Կը
խնդրեմք Արգոյ նամակագիրէն որ ներողամիտ
ըլլայ մեզի այս մասին:

Օգոստոս 3/15 ամսաթուով Ռոստոմոյէն Դի-
տակայ ուղեւալ նամակ մը Սրազիր լրագրոյն
անցեալ Ուրբաթ աւուր 258 րդ թուոյն մէջ
տեսանք, որ Արգոյ նամակագիրը լոկ մեր հը-
րատարակել չուզելը ազդարարելով և պատ-
ճառնիս երեք կէտերու տակ թագուցանելով,
աւելի ազատամիտ թերթերու դիմել պարտա-
ւորած ըլլալը համաճօտիւ կիմացնէ: Մենք
նամակին նիւթ եղած խնդրոյն վրայ չենք ու-
ղեր կարծիք մը յայտնել, որովհետեւ այնպէս
համոզուած ենք որ նորա ծանուցումը իր վրայ
է, մանաւանդ Պատ. Պուղտանեան կրնայ իրեն
համար խօսիլ, եթէ ուզէ: Սակայն մեր չհը-
րատակելուն պատճառը չենք ուղեր երեք կե-
տերու տակ սքողեալ թողուլ: Բնիկ Ռստոմ-
ոյի քանի մը պատուաւոր բարեկամներ որոց
անկողնասիրութեանը վրայ կը կարծենք թէ

յիշեալ նամակը գրող բարեկամներնիս ալ չեն
տարակուսիր, այն նամակը աղայական և անի-
րաւ դատեցին և թախանձանօք խնդրեցին մեզ
մէ որ չհրատարակենք վստահացնելով զմեզ
որ իրենք նամակ պիտի գրեն և համոզեն ի-
րենց Ռոստոմոյի բարեկամները թէ այդ ըրած
նին խալ է: Ասոր վրայ նորէն նամակ եկաւ
մեզի, որով կը խնդրուէր որ յիշեալ նամակը
առաջին պատահութիւնով հրատարակենք, սա-
կայն նոյն միջոցին յիշեալ բարեկամներէն մէկը
Ռոստոմոյի երթալու վրայ ըլլալով, դարձեալ
միամտացուց զմեզ որ ինքը անձամբ պիտի խօ-
սի և վերջացնէ այդ խնդիրը, քանզի, կըսէր,
արդէն ալ իրական և նիւթաւոր բան մը չէ
խնդիրը: Գնաց յիշեալ պատկառելի անձը և
վերադարձաւ, և անձամբ մեզի ըսաւ թէ
«Խնդիրը բոլորովին վերջացած է»: Ահա չհը-
րատակելուն պատճառը, թող աշխարհք լսէ
և դատէ: Սակայն չենք ալ ուղեր որ անանկ
հասկցուի թէ եթէ ասանկ եղած չըլլար, ան-
շուշտ պիտի հրատարակէինք զայն, շատ հա-
ւանական է որ դարձեալ պիտի չհրատարակե-
ինք, բայց այդ տարբեր խնդիր մի է, մեր ի-
րաւունքը եղածը դատել է և ոչ թէ յրաշխիք:
Մեր պարտքը չէ մեզի ամէն խրկուածը դնել
հրատարակել, մանաւանդ կը մեղանչենք եթէ
այդպէս ընենք, պարտինք զգուշութեամբ քն-
նել, ստուգել և լաւ վերահասու ըլլալ բանին, և
յետոյ հրապարակ հանել բանը, մէկ խօսքով
պատասխանատու կենալու ենք ամէն մէկ հը-
րատարակածնու, և ուստի իրաւունքնիս է
մեր դատողութիւնը ի դորձ դնել:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Ներկայ ախրալի պատերազմը որ այսքան
անպիտարինելի նիւթական և բարոյական կո-
րուստներու առիթ եղաւ, որ հաղարաւոր
փափկատուն և սիրելի ընտանիքներ ի սուգ հա-
մակեց, ապագային մէջ չենք դիտեր ինչ ինչ

բարի և օգտակար արդիւնքներ պիտի ունենայ, սակայն այժմէն երկու նշանաւոր օգուտներ քաղեց անկէ ոչ միայն ենթակայ ժողովուրդը այլ բովանդակ մարդկային աղօր, Պետութեան տոհմին կայսերական Գահէն խապառ մերժուելով՝ փճանալ և անհետանալը, և Հռովմի Պապին քաղաքական իշխանութիւնը թողելով՝ կամաց ժը իր թագաւորական Աթոռէն իջնել և Ս. Պետրոսի տաճարին մէջ առանձնանալը, յերաւի բոլոր մարդկային աղօրին համար անպատում օրհնութիւններ են։ Այս երկու եւրոպական Պետութեանց այսպէս անակնկալ և յանկարծական կործանման մարդկային աղօրին համար ունեցած անժխտելի կարեւորութիւնը, նոցունց տարածեալ աղօրեցութեանը տեսակին և ընդարձակութեանը վրայ գաղափար ունեցող հասարակութիւնը շատ լաւ կրմբունէ։ Ասկէ առաջ անգամ մը հարցուցած էինք թէ, Ամերիկայի աղօրային պատերազմը 4 միլիոն մեր պատկերին տրարչագործեալ բանական արարածոց գերութեան շղթաները խորտակելու և զանոնք ազատ մարդ և ազատ քաղաքացի կացնելու փառաւոր նպատակը ունէր իր առջևը, ներկայ պատերազմը ինչ նպատակաւ և ինչ վախճանի համար է։ Ահաւասիկ երկինք լուծած է սա խնդիրը, պատասխանուած է մեր այն հարցումը։

Գաղղիական և Գերմանական պատերազմը Ամերիկայի աղօրային պատերազմէն աւելի փառաւոր վախճան մը ունի եղեր իրեն նպատակ։ Նա միայն 4 միլիոն ամերիկեցիներ գերութեան տունէն հանեց և ազաւթ թողուց, իսկ սա ամբողջ քաղաքակրթեալ աղօր և ժողովուրդներ բռնաբարեալ երկու պետութեանց երկաթէ լուծէն ազատեց, և ի վեր քան զամենայն բոլոր աշխարհը Բահանայապետական ինքնակալութեան համատարած աղօրեցութենէն փրկեց, — Պետութիւն մը՝ որ եկեղեցիին մահ և աշխարհքին անէծք եղած էր, — Այսուհետեւ եւրոպան

ազատեցաւ Պոնափարթեան տոհմին խորխտ և ինքնահաւան Տիկտադորութենէն, և աշխարհ ու եկեղեցին ալ՝ Բահանայապետ թագաւորի մը աստուածարեալ ինքնակալութեան յուղիչ և վնասիչ աղօրեցութիւններէն։ Ահաւասիկ սա բռնաբարեալ Պետութեան անկումը կանխաձայնող՝ Գիրքին վկայութիւնները։ — Անկաւ Անկաւ մեծ Բաբիլոնը... Վայ՛ վայ՛ մեծ քաղաք որ բեհեզ՝ ու ծիրանի և որդան կարմիր հագած էիր... ինչու որ այնքան հարստութիւնը մէկ ժամու մէջ փճացաւ... Անոր համար մէկ օրուան մէջ պիտի դան անոր հարուածները՝ մահ, ու սուգ և սով, ու կրակով պիտի այրի, ինչու որ հզօր է Տէր Աստուածը՝ որ զանիկա գատեց... Եւ ատոր տանջանքին վախէն՝ հեռուն պիտի կայնին՝ ու ըսեն. «Վայ՛ վայ՛ քեզի մեծ Բաբիլոն քաղաք՝ հզօր քաղաք, որ մէկ ժամու մէջ եկաւ քու դատաստանդ»։ Վայ՛ վայ՛ ան մեծ քաղաքին... ինչու որ մէկ ժամու մէջ անմոյսացաւ։ Ուրախացէ՛ք անոր վրայ երկինք՝ ու սուրբեր և առաքեալներ և մարգարէներ, որ Աստուած ձեր վրէժը անկէ առաւ... Ալէլուիա. փրկութիւն ու փառք ու պատիւ ու զօրութիւն մեր Աստուծոյն, ինչու որ ճշմարիտ և արդար են Անոր դատաստանները, քանզի դատեց ան մեծ պոռնիկը, որ իր պոռնկութիւնովը երկիրը ապականեց։

Գիրք Յայտ.

Խ Ա Ռ Ն Լ Ռ Ի Բ Ե Ը

Բանակէն պաշտանական գրութիւնները տաւնող Բրուսիոյ Թագաւորին յատուկ Թղթատաւրը՝ որ Սէտանի պատերազմին վերաբերեալ լուրերն ու նամակները կը տանէր, Վէրտինի չորջականները պրտտող պահապան զօրաց գունտէ մը բռնուեցաւ և Վէրտին տարուեցաւ։ Կրտսեկ թէ շատ նամակներ և գրութիւններ կային հետը Թագաւորէն, Գահաժառանգ իշխանէն և

ուրիշ երևելի պաշտօնատարներէ, ինչպէս և լրագրաց թղթակիցներէ : Անշուշտ լսելու արժանի շատ կարևոր բաներ կային աս դրութիւններուն մէջը՝ Վերտինի զօրաց հետաքրքրութիւնը յաւեցընող :

— Սէտանի յաղթութեան օրը Բրուսիոյ Թագաւորը Սեղանին վրայ Դինի առաջարկեց հետևեալ կարգով. — Այս Բաթակը՝ ինչան երախտագիտութեան, խմենք այս առթիւ վառն կենացէ և առողջութեան իմ քաջ զօրացըս : Դու՝ Վոն Բուն, որ ես Պատերազմի Պաշտօնեայս, դու մեր Սուրը սրեալ հանդիսացուցիր : Դու քաջ Սպարապետ Մովթրի, դու մեր հսկայ Բանակը իմաստութեամբ առաջնորդեցիր. և Դու՝ Բոնթ Պիզմարը, Դու քու բազմամեայ քաղաքական խոհուն արամադրութիւններովդ, Բրուսիան իր ներկայ պայծառ փառաւորութեանը բարձրացուցիր : — Ուրեմն վերստին կառաջարկեմ խմենք այս օր աս Բաթակը վառն կենաց Բանակին, վառն անուանեալ երկից երևեւեացս, և վառն ամենեցունց ներկայից, որք մասնակից եղան ներկայ փառաւոր յաղթութեան իւրաքանչիւր ոք ըստ իւր կարողութեան :

— Ամերիգայի լրագիրները կը պատմեն թէ Նաբօլէոնի անկումը զարմանալի ուրախութիւն պատճառեց այն երկրին մէջ, կարծես թէ իբր անմիջապէս իրենց վերաբերեալ ազգային բարիք մը ազգեց իրենց, և շատ հրապարակական ցոյցեր եղան գրեթէ բոլոր երկրին մէջ : Շատ տեղեր մինչև անգամ կառավարութիւնն ալ մասնակցեցաւ այս հասարակաց ուրախութեան ցոյցերուն և հանդէսներուն մէջ : Բէնօիլիանիայի ընդհանուր Կառավարիչը՝ Սեպտեմբերի 3-րդ իրիկունը Նաբօլէոնի անկումը տօնելու համար, հրաման ըրաւ որ Մայրաքաղաքին մէջ թնդանօթ արձկուի : Այս ուրախութեան հանդէսներուն մէջ հետաքրքրական և զարմանալի տեսարան մը տեսնուեց որ, Բրուսիացի և Գաղղիացի Գաղթականները՝ ամէնքն ալ հաւատարմաբար մասնակից

էին այս խնդութեանց և ուրախութեան : Առջինը իր ազգին մեծամեծ յաջողութեանցը վրայ կուրախանար, վերջինը իր ժողովրդեան Բռնաւորին ձեռքէն զերծանելուն վրայ :

— Անգղիոյ Լիմինկթոն քաղաքին մէջ Ոստիկանութեան ատեանը 83 տարեկան ծերունի մարդ մը իբր մահապարտ դատապարտեց 11 տարեկան տղեկ մը դիտմամբ սպաննելուն համար : Թշուառական ծերունին գործեր է աս ոճիրը քանի մը խնժորի համար : Քանի մը տըղաք իւր պարտէզը կը մտնէն խնժոր գողնալու, ինքը կը տեսնէ ասոնք և ատորճանակով վրանին կերթայ և մէկը կը զարնէ, միւսները կը փախչին :

— Օղային — Թղթատարութիւնը լրագիրք շատ յաջող կը պատմեն : Անցեալները օդապարիկ մը Մէյէն Փարիզ 5000 նամակ տարեր էր : Թայմսի թղթակիցը Թուրէն կը գրէ որ Ալաֆրանկա Սեպտեմբեր 23-ին Փարիզէն թղթատար օտապարիկ մ'ալ հոն հասեր է, որոյ պատմութիւնը բաւական հետաքրքրական է : Այն ինչ 3,000 Մէթրօ բարձրացած է եղեր Փարիզէն, Բրուսիացիք տեսեր են զայն, և իսկույն թնդանօթները վեր դարձուցեր և սկսեր են կրակել, բայց չեն յաջողեր զարնել : Օդապարիկը վարող անձը կըսէ թէ թնդանօթներուն վրանիս արձակած դնտակները շատ մօտ կուգային մեզի, բայց առանց զարնելու կրկին վար կ'ընային : Մէկ քանի հասարակ, կըսէ, օդապարիկը ցնցելու չափ մօտ եկան, բայց տակաւին չյաջողեցան վնասել, Մինչև Մանթէյի վրայ հասեր է, անոնք տակաւին անընդհատ կը կրակեն եղեր :

— Ս. Քահանայապետը մեծ սրտնեղութիւն կը յայտնէ իրաց ներկայ վիճակին վրայ և մեծ զայրոյթ իտալիոյ Կառավարութեան դէմ : Կըսուի թէ՝ նորին Սրբազնութիւնը սպառնացեր է որ, եթէ Լէոնինէ քաղաքին ժողովրդեանը քուէն ալ առնուելու ըլլայ, յայն-

Ժամ ինքն Հռովմը պիտի թողու ելնէ : Ֆրլորէնսի մէջ պաշտօնէից Ժողով մը գումարուեցաւ յատուկ ան խնդրոյն համար և Ժողովին մէջ երկար ու ջերմ վիճարանութենէ մը ետքը . վերջապէս որոշուեցաւ որ, անհնար է Հռովմի բնակչացը մէջ բայառութիւն ընել քուէարկութեան մասին : Ուստի կը սեպուի թէ նորին Սրբազնութիւնը քիչ օրէն կելնէ Հռովմէն, սակայն շատերն ալ լոկ սպառնալիք մը կը համարին , քանզի կարաինալ Աթոլիկնը դէմ է ելնելուն :

— Սէտանի Պատերազմէն հետէ , նշանաւոր ճակատամարտ մը եղած չէ : Փարիզը պաշարեցին Բրուսիացիք , բայց դեռ յարձակում չըբին, մէկ երկու շաբաթէ ի վեր պատերազմը մեղմացած վիճակի մը մէջ է , այսու ամենայնիւ մանր մունր դարձողութիւններ ամէն օր անպակաս են :

— Գաղղիոյ կողմանէ եկած լուրերը միշտ յաջող և պոյծառ են , ամէն բան ի նպաստ իրենց և աղէկ երթալու վրայ կը նկարագրուին, անանկ որ մարդ կը փորձուի խորհելու թէ Բրուսիացեաց համար պատմուած յաղթութիւնները երազական ցնորքներ են : Հիւանդին մէկը բժիշկին ինչ ցաւ որ կը պատմէ , նա աղէկ նշան է , կըսէ , աղէկ նշան է , կըսէ : Բարեկամ մը այցելութեան կուգայ և կը հարցընէ թէ ինչպէս ես : Հիւանդը կը պատասխանէ թէ , «կը մեռնիմ կոր , բայց նշաններս աղէկ են» : Մեզի կերելի որ Գաղղիոյ ներկայ դիրքն ալ ճիշտ այսպէս է : Ամբողջ Գաղղիան կծկտեր ամբափակ եղեր է , թշնամին երկրին մէկ ծայրէն մէկալը անարդել կարշաւէ , դէմը ելնող ինչ կընես ուր կերթաս ըսող չկայ , տակաւին ամէն բան աղէկ և ամէն բան ի նպաստ մեզ է , կըսուի :

— Հռովմը իտալիոյ հետ միացընելու Ժողովրդական քուէարկութիւնը աւարտեցաւ և արդիւնքը թագաւորին ներկայացուեցաւ : Թագաւորը յատուկ հրովարտակով Հռովմը իտա-

լիոյ թագաւորութեան հետ միացեալ հրատարակեց :

— Բիլու մի կողմանէ յայտարարութեան ձեւով կոնդակ մը հրատարակուեցաւ և հայ պապական եկեղեցիները կարգացուեցաւ , որով չորս Հակահասունեան Հայ Կաթօլիկ Եպիսկոպոսներ յականէ յանուանէ անպատմը ընդ դէմ Ս. Աթոլիկն և դատապարտելի հրատարակած է :

— Հայաստանեայց Աւետարանական Եկեղեցւոյն Բիւթանական Միութեան տարեկան Ժողովոյն որոշմամբը հրաւէր և առաջարկութիւն եղած էր Պօլսոյ երեք Հայ Աւետարանական մասնաւոր եկեղեցեաց որ նոքա ևս նոյն Միութեան ընկերակցութեանը յարին : Յիշեալ Եկեղեցիք միասնական հաւանութեամբ ընդունած են այս առաջարկութիւնը :

— Խարբերդի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյն Հովիւ Պատ. Մարտիրոս Շմաւոնեան այս Բշ. օրը իւր ընտանեօքը Պօլիս հասաւ Տրապիզոնի Ծոգենաւով :

— Տիգրանակերտէն նամակ մը ընդունած ենք , բայց այս շաբթու տեղ չունենալովնս պարտաւորուած ենք հրատարակութիւնը դաշաբթուան թողուլ :

Ա. Զ. Դ.

Տըթթոր Կարապետ Յ. Աչքբացեան՝ որ տարւ տարի է Անդղիոյ երեւելի համալսարանաց մէջ ուսման կը պարապէր , բժշկական , վիրաբուժական ու մանկաբարձական ուսումն ամենայն յաջողութեամբ աւարտած և սովորական վկայականէն (տիբլում) ի դատ քանի մը պաշտօնական պատուոյ վկայագիրներ ալ ընդունած՝ մօտեցաւ Ատափազար իւր հայրենիքը վերադարձած է , ուր դիտաւորութիւն ունի իւր կենցաղօգուտ արուեստն ՚ի գործ դնելու : Տր. Կ. պատիւ ունի իւր սիրելի հայրենակցացը ծանուցանել որ ամէն Հինգշաբթի օր կէս օրէն ետքը քաղաքին աղքատները ձրի պիտի նայի անխտիր :

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Խ. Հ. ՍԻՄՈՆ ԻԻԹԻԺԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

Չագմախըլար փող. Ակոբեան խան Ն. 10, 11, 12.